

Co znamená evropské nařízení o obnově přírody pro české lesy?

Jeňýk Hofmeister, Miroslav Svoboda

Nařízení o obnově přírody si klade náročný – v případě naplnění ovšem pravděpodobně účinný – cíl provést opatření pro zlepšení stavu přírodních stanovišť do roku 2050 všude, kde je to potřeba, do roku 2030 pak alespoň na 20 % rozlohy EU. Ke skutečnému zlepšení stavu lesních stanovišť a populací divoce žijících organismů na ně vázaných nepostačí formální realizace zavedených

(technických) postupů obnovy lesních stanovišť, jen aplikovaná v předepsaném územním rozsahu. Máme-li dosáhnout skutečné obnovy přírody, pak bude velmi záležet na způsobu naplňování Nařízení o obnově přírody. Nejen v případě lesů – ale zde zvláště – bychom měli významně zapojit tvořivé síly samotné přírody a zároveň rozumně využívat aktivní managementový přístup.

Ekonomicky málo hodnotné stromy poskytují nezřídka cenná stanoviště pro lesní druhy organismů v jinak strukturně chudých hospodářských porostech (východní svah vrchu Nad Lískovcem, Český les). Foto Jeňýk Hofmeister

Obnova přírody lesních ekosystémů obecně

Lesy pokrývají bezmála 44 % území Evropské unie a tvoří tak významnou část lidskou činností méně ovlivněného prostředí. V ČR představuje rozloha lesa 34 % plochy území a téměř jednu čtvrtinu plochy lesů (8 % rozlohy ČR) zaujímají lesní přírodní biotopy definované podle Katalogu biotopů (viz [tab. 1](#)). Velká část přírodních lesních stanovišť, včetně těch s největší rozlohou, se nachází ve stavu, který neumožňuje vytvoření životaschopných populací podstatné části druhů na daná stanoviště vázaných (Rybicki *et al.* 2020). To dokládají dlouhé seznamy vyhynulých a ohrožených druhů v tzv. černých a červených knihách různých skupin organismů (např. Holec a Beran, 2006; Liška *et al.* 2008; Hejda *et al.* 2017). Cílem nařízení o obnově přírody je tuto situaci změnit.

Podkladem pro obnovu přírody v jednotlivých členských státech EU má být tzv. národní plán na obnovu přírody, který – na základě výsledků výzkumu a přípravného monitorování – stanoví území, která je potřeba obnovit, pro zastavení poklesu biodiverzity a dalších cílů Nařízení o obnově přírody. Při výběru konkrétních území má být zohledněna dostatečná kvalita a rozloha stanovišť, jež jsou nezbytná pro dosažení jejich příznivého stavu z hlediska ochrany, s přihlédnutím k oblastem, které jsou nejvhodnější pro znovuvytvoření těchto stanovišť, a propojení mezi stanovišti potřebnému k tomu, aby

populace druhů prosperovaly, jakož i probíhající změnám environmentálních podmínek v důsledku změny klimatu“ (článek 11, bod 2b Nařízení o obnově přírody). V textu Nařízení o obnově přírody je soustavně kladen důraz na to, aby národní plány obnovy vznikly jako výsledek veřejnosti otevřeného procesu a posouzení na základě nejnovějších vědeckých poznatků.

Nařízení o obnově přírody úzce navazuje na Strategii EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030, neboť počítá s významným příspěvkem chráněných území k obnově přírody. Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti ukládá členským státům rozšířit plochu chráněných území na 30 % rozlohy státu a 10 % plochy území státu chránit přísně. Přísnou ochranou se rozumí podpora přirozené obnovy přírodních stanovišť a působení přírodních procesů maximálním omezením vlivu lidské činnosti. Přísná ochrana představuje účinný nástroj zejména pro taková stanoviště či území, k jejichž obnově dojde samovolně

Odvodňovací strouha v PR Pivonické skály bezprostředně navazující na NPR Žofínský prales. Foto Jeňýk Hofmeister

Tab. 1 Rozloha plošně nejvýznamnějších lesních biotopů v ČR a jejich podíl na ploše lesa (v %); jmenovitě jsou uvedeny všechny biotopy s podílem vyšším než 1 % bez započtení plochy přírodních lesních biotopů v mozaikách (zdroj dat Aktualizovaná vrstva mapování biotopů).

Kód	Český název biotopu	Rozloha (km²)	Plochy lesa ČR (%)
L5.4	acidofilní bučiny	1177.31	4.50
L5.1	květnaté bučiny	1124.17	4.30
L3.1	hercynské dubohabřiny	982.37	3.76
L2.2	údolní jasanovo-olšové luhy	647.78	2.48
L9.1	horské třtinové smrčiny	406.13	1.55
L3.3B	typické karpatské dubohabřiny	363.60	1.39
L7.1	suché acidofilní doubravy	333.39	1.28
L9.2B	podmáčené smrčiny	239.91	0.92
L2.3	tvrdé luhy nížinných řek	200.66	0.77
L7.3	subkontinentální borové doubravy	120.74	0.46
L4	suťové lesy	117.04	0.45
L3.2	polonské dubohabřiny	109.56	0.42
L8.1	boreokontinentální bory	92.44	0.35
L7.2	vlhké acidofilní doubravy	84.07	0.32
L6.5	acidofilní teplomilné doubravy	55.80	0.21
L3.4	panonské dubohabřiny	51.78	0.20
L3.3A	panonsko-karpatské dubohabřiny	44.20	0.17
L9.2A	rašelinné smrčiny	42.99	0.16
L10.2	rašelinné brusnicové bory	40.36	0.15
L6.4	středoevropské bazifilní teplomilné doubravy	33.10	0.13
	ostatních 24 lesních biotopů	203.97	0.78

jejich spontánním vývojem po zastavení nebo omezení vlivu lidské činnosti. Zajištění přísné ochrany může být pro řadu rozšířených lesních stanovišť (např. acidofilní a květnaté bučiny, horské třtinové a podmáčené smrčiny) dostatečným – ba přímo ideálním – opatřením vedoucím v krátké době k obnově jejich přírodní hodnoty a regeneraci biodiverzity (bod 10 odůvodnění Nařízení o obnově přírody). Již z uvedeného je patrné, že jedním ze základních pilířů obnovy přírody lesních stanovišť by měla být přelomová změna v intenzitě, způsobech a rozsahu lesnického hospodaření, které u nás stále dominantně reprezentuje pasečné hospodaření ve stejnověkých porostech. Je nasnadě, že taková změna se nebude snadno prosazovat v poměrech, kdy si (ne)určitá část tradičně smýšlejících lesníků pod obnovou lesního stanoviště nepředstaví nic jiného než „obnovu porostu“ (ve smyslu lesnické definice) po smýcení porostu předchozího. Zásadní změna lesnického hospodaření neznamená, že bychom měli zcela rezignovat na hospodářské využití lesních porostů. Přísně chráněná by měla zůstat jen menší část lesních stanovišť zhruba odpovídající 10 % rozlohy lesů v ČR. Tato přísná ochrana zahrnuje jak vyloučení lesnického hospodaření jako hlavního nástroje až po aktivní management na podporu biodiverzity ve vybraných lokalitách (Van Meerbeek *et al.* 2019). Ve většině ostatních hospodářských lesních porostech by základní

Fragment 240 let staré bučiny v EVL Východní Krušnohoří vytěžený Lesy ČR na jaře 2022. Foto Jeňýk Hofmeister

Rozsáhlé kůrovcové holiny prakticky bez biologického dědictví předchozí generace lesa vznikly v posledních letech v CHKO Brdy (severní svah Březového vrchu, září 2022). Foto Jeňýk Hofmeister

změna lesnického přístupu měla spočívat právě v ochraně tzv. biologického dědictví (struktur starých lesů) a variability přírodních podmínek. Ochrana biologického dědictví by se v rámci obnovy přírody lesních stanovišť měla stát zcela přirozenou součástí hospodaření ve významné části běžných hospodářských

lesů – a nikoli jen výsadou hospodářských lesů v chráněných územích (blíže viz [box 1](#)).

Význam chráněných území

Vraťme se ještě k významu chráněných území pro obnovu přírody lesních stanovišť. Naplnění

cílů Nařízení o obnově přírody si nelze představit bez skutečně výrazného zvětšení rozlohy přísně chráněných lesních stanovišť. Přísná ochrana znamená vyloučení lesnického hospodaření i jiných přímých lidských zásahů na významné části přísně chráněných stanovišť. V zájmu podpory biodiverzity ovšem přísná ochrana připouští na stanovištích významně ovlivněných specifickými způsoby hospodaření v minulosti (lesní pastva či střední les v různých typech nížinných lesů) provádění opatření nahrazujících příznivý vliv historického managementu. Tyto aktivní kroky na podporu biodiverzity zároveň mohou zahrnovat například aktivní podporu vzniku biotopových stromů a mrtvého dřeva, případně „rozbití“ homogenní struktury hustých mladých lesních porostů vzniklých intenzivní umělou obnovou po rozsáhlých nahodilých těžbách. Všechna tato opatření mají za cíl zlepšení stavu stanoviště a nejedná se v žádném případě o běžné hospodářské zásahy, tak jak jsou uplatňovány v hospodářských lesích. Tato aktivní opatření jsou proto velmi vzdálená současné lesnické praxi. V ČR je velmi málo lokalit, kde se tato opatření kvalifikovaně uplatňují, přestože dané „know-how“ už existuje delší dobu (Götmark 2013; Thorn *et al.* 2020). Tato opatření jsou v některých případech finančně ztrátová, takže minimálně zpočátku závisí jejich praktická aplikace na objednavce a finančních dotacích ze strany ochrany přírody.

Dalším významným opatřením je obnova a revitalizace vodního režimu v lesích. Jedná se o zásadní opatření, které by mělo zahrnovat mokřady, rašeliniště, vodní prvky a toky všech úrovní a mělo by být uplatňováno v krajinném měřítku (Löhmus *et al.* 2015). Tato opatření pravděpodobně povedou k – přinejmenším přechodnému – zamokření větší plochy lesů, což může přinést omezení v jejich hospodářském využití. Na druhou stranu mohou tato opatření velmi účinně pomoci zlepšit hydrologickou bilanci revitalizovaných stanovišť i jejich okolí, při dostatečné rozloze lesů s obnovou vodního režimu na úrovni krajiny.

Podstatné změně se nevyhne lesnické hospodaření ani v lesích mimo chráněná území. Nařízení o obnově přírody totiž vyžaduje, aby všechny ekosystémy v krajině, včetně lesních, byly využívány tak, aby se nacházely v podmínkách umožňujících efektivní záchyt a akumulaci uhlíku (bod 18 odůvodnění Nařízení o obnově přírody). Vychází se přitom ze skutečnosti, že lesní ekosystémy (a organismy v nich žijící) jsou citlivé na klimatické změny, ale současně mohou být účinným nástrojem pro zmírnění

BOX 1: OBNOVA STARÝCH LESŮ JAKO ŠPATNÝ PŘÍKLAD

Podle Zprávy o stavu lesa MZe z roku 2020 se lesní porosty starší 120 let na rozloze lesů v ČR podílejí bezmála 9 %. To na jednu stranu vyvábí velmi vhodné předpoklady pro využití potenciálu těchto lesů pro obnovu přírody lesních stanovišť a posílení role lesů pro akumulaci uhlíku. Naproti tomu ovšem vzrůstá tlak na obnovu těchto porostů, obvykle odůvodněný snahou o záchranu lesních porostů před rozpadem, což je – paradoxně – nezřídka vydáváno za ochranu přírodního stavu stanoviště. Zejména v případě obnovy smrkových porostů nižších poloh je pak dalším důvodem právě obnova samotného přírodního charakteru a dřevinné skladby stanoviště – tedy vlastně naplňování Nařízení o obnově přírody. Jenže tato obnova se provádí i na stanovištích, kde je smrk přirozenou, byť minoritní součástí dřevinné skladby (například v porostech spravovaných Vojenskými lesy a statky v CHKO Brdy, viz Příbramský deník z 24. 10. 2022). Navíc tato obnova probíhá prostřednictvím tradičních postupů zahrnujících holosečné těžby až 200 let starých porostů a umělou výsadbu předpokládané přirozené skladby dřevin. Počátek obnovovaného přírodního stanoviště tak představuje paseka postrádající jakoukoli podstatnou část biologického dědictví předchozího porostu. Vzrostlé stromy přimíšených druhů dřevin mají být sice z mýtních těžeb vynechány, jejich příměs však je však ve většině porostů mizivá.

Pokud již z obavy před nekontrolovatelným rozpadem starých smrkových porostů a šířením lýkožroutů přistupujeme k mýcení těchto porostů a usilujeme současně o obnovu přírody, měli bychom zachovat co největší díl již vytvořeného biologického dědictví, o němž můžeme předpokládat, že je danému stanovišti vlastní – či přinejmenším ne zcela cizí. Ve většině smrkových porostů podhorských poloh by tak měl být určitý podíl starých smrků ponechán k dožití. Jen tak nezůstanou slova o obnově přírody pouhou nedokonalou omluvou pro další hospodářský a přírodu poškozující zásah, který kompletní vytěžení staré smrčiny představuje.

(Pan 2011). Akumulační schopnost s věkem stromu obecně vzrůstá a jediný vitální velký starý strom může zachytit a ve dřevě akumulovat srovnatelné množství CO_2 z ovzduší jako mladý porost za stejné období (např. jeden rok) nebo několik desítek let starý strom za celý svůj dosavadní život (Stephenson *et al.* 2014). I v přirozeně se vyvíjejících lesích tvoří velké staré stromy obvykle jen zlomek celkového počtu stromů, jejich podíl na celkové produkci ekosystému (tedy i poutání uhlíku) však zůstává rozhodující (Lutz *et al.* 2018). Vynětí vybraných stromů i celých porostů z mýtních těžeb a jejich ponechání k přirozenému zestárnutí, odumření a rozpadu může být velmi efektivním opatřením pro podporu akumulační schopnosti lesních stanovišť pro uhlík. I prodloužení doby obmýtlí má pozitivní, byť poměrně krátkodobý efekt na množství ve dřevě akumulovaného uhlíku.

Obnova lesních ekosystémů – článek 10

V nařízení o obnově přírody je specificky obnově lesních ekosystémů věnován článek 10, který je poměrně stručný. Článek obsahuje jen dva body, přičemž v prvním je konstatováno, že obnova lesních ekosystémů musí směřovat k podpoře biodiverzity lesních organismů. Druhý bod pak popisuje závazek členských států EU, že budou nejpozději od roku 2030 v tříletých obdobích na národní úrovni dokládat rostoucí trend následujících šestice indikátorů dokumentujících strukturu lesních stanovišť, dokud nedosáhnou dostatečné úrovně: (a) objem stojícího mrtvého dřeva, (b) objem ležícího mrtvého dřeva, (c) podíl lesů s nerovnoměrnou věkovou strukturou, (d) propojení lesů (ve smyslu konektivity), (e) počet běžných druhů lesních ptáků (na základě seznamu vytvořeného specificky pro každý stát EU) a (f) zásoba organického uhlíku (v opadu a minerální půdě v hloubce 0 až 30 cm).

Výběr indikátorů lze považovat za dobrý kompromis založený na nejnovější vědecké literatuře, který na jedné straně zajistí dostatečnou informaci o kvalitě lesních stanovišť z pohledu různých skupin lesních organismů a akumulace uhlíku a na druhou stranu neznemožní pořízení této informace přílišnou pracností, technickou a finanční náročností provedení opakovaných průzkumů. Na základě současných znalostí lze předpokládat, že rostoucí trend vybraných indikátorů (či překročení určitých kvantitativních hranic) může věrohodně posloužit pro posouzení zvýšení potenciálu lesních stanovišť pro biodiverzitu lesních organismů. Pro dosažení

Stojící odumřelý smrk se stává cenným stanovištěm pro mnoho druhů lišejníků, které na kmenech živých smrků nenacházejí vhodné podmínky (vrcholová část NPR Boubínský prales). Foto Jeřýk Hofmeister

rostoucího trendu indikátorů je přitom zapotřebí využívat v co největší míře přirozené procesy a jen v dobře odůvodněné míře lidské zásahy. To lze do určité míry vztáhnout i na managementová opatření prováděná za účelem podpory světlomilných druhů v různých typech doubrav, jež jsou v současné době považována některými odborníky za nevyhnutelná pro přežití druhů či celých společenstev příslušných taxonomických skupin (nejčastěji hmyzu).

Podaří-li se nám vytvořit funkční síť lesních stanovišť na úrovni krajiny či lépe regionů otevřenou působení přírodních disturbancí a kompletnějšími potravními řetězci zahrnujícími velké býložravce i jejich predátory, můžeme být překvapeni, jak velkou část práce v péči v ochranně specifických otevřených lesních stanovišť před zarůstáním za člověka udělá sama příroda. Úsilí ochrany přírody by pak mohlo být více soustředěno na rozlohou malé a v kulturní krajině izolované lokality, které by zůstaly mimo dosah příznivého působení obnovených lesních ekosystémů. ■

nepříznivých vlivů klimatických změn (bod 56 odůvodnění).

Podle současných odhadů se lesy mírného pásma podílejí na globálním poutání CO_2 lesními ekosystémy nezanedbatelnou jednou čtvrtinou